

і практичним аспектам упровадження системи М. Монтесорі. Також подано досвід роботи із сенсорного виховання дітей 3-го й 4-го років життя дошкільного навчального закладу комбінованого типу № 35 м. Харкова, зокрема В. Ачкасової. Її матеріали отримали Диплом II ступеня XVI Харківської обласної виставки-ярмарку педагогічних ідей і технологій «Вихователь року».

Автори-укладачі висловлюють щирю подяку всьому колективу ДНЗ № 35 за підтримку і творчість.

Матеріал структурований за всіма напрямками роботи з даної теми й поданий з урахуванням вимог Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі».

1. Сенсорне виховання дітей дошкільного віку як один із провідних напрямів дошкільної освіти на сучасному етапі

1.1. Понятійно-категоріальний апарат сенсорного виховання

Обов'язковою умовою виокремлення й функціонування будь-якої науки є наявність у неї власного понятійно-категоріального апарату.

У науці про сенсорне виховання дітей дошкільного віку важливим є розрізнення й володіння такими поняттями, як «сенсорний розвиток», «сенсорне виховання», «сенсорна культура».

Кожне із цих понять має кілька визначень. Ось деякі з них.

Сенсорна культура — це загальноприйняті суспільством уявлення про колір, форму та інші властивості предметів.

Сенсорна культура дитини — це результат засвоєння нею сенсорної культури, створеної людством. Термін був запроваджений у педагогіку завдяки роботам М. Монтессорі.

Сенсорне виховання (лат. *sensorium* — орган чуття) — це система педагогічних впливів, спрямованих на формування способів чуттєвого пізнання, удосконалення відчуттів і сприймань.

Сенсорне виховання — це розвиток сприйняття й виховання в дитини системного уявлення про зовнішні властивості предметів: їхню форму, колір, величину, розташування у просторі, запах, смак тощо.

Сенсорне виховання — це цілеспрямований, спеціально організований педагогічний процес, метою якого є формування в дітей уявлень про сенсорні еталони, їхні властивості та просторові відношення.

Сенсорне виховання — це складова частина розумового й фізичного виховання дитини, спрямованого на розвиток її відчуттів і сприймань (слухових, тактильних, зорових тощо).

Сенсорне виховання — це процес, який будується як формування узагальнених способів обстеження якостей, що сприймаються, формування узагальнених і систематизованих знань (уявлень) про ці якості шляхом зіставлення їх із загальноприйнятими сенсорними еталонами.

Сенсорний розвиток дитини — це розвиток її почуттів і сприймань, формування уявлень про зовнішні властивості предметів: їхню форму, колір, розмір, розташування у просторі тощо.

Сенсорний розвиток (від лат. *sensus* — відчуття) — це розвиток у дитини процесів сприйняття та уявлень про предмети і явища навколишнього світу, уявлень про зовнішні властивості предметів: їхню форму, колір, величину, розташування у просторі, а також запах, смак тощо.

Сенсорний розвиток дитини — це розвиток сприйняття й формування уявлень про зовнішні властивості предметів: їхню форму, колір, розмір тощо.

Сенсорний розвиток — це процес засвоєння соціального досвіду, оволодіння системою відповідних еталонів, тобто певних зразків якостей предметів, створених людством у ході суспільно-історичного розвитку.

Сенсорні еталони — це уявлення про чуттєво сприймані властивості предметів, які склалися в ході історичного розвитку людства. Ці уявлення характеризуються узагальненістю, оскільки в них закріплені найбільш істотні якості.

Сенсорні еталони — це загальноприйняті зразки зовнішніх властивостей предметів.

Сенсорні еталони — це вироблені людством уявлення про основні властивості й відношення предметів і явищ навколишньої дійсності.

Зміст сенсорного виховання: коло властивостей та якостей предметів і явищ, які має опанувати або засвоїти дитина; він визначається різноманіттям як особливостей навколишнього світу, так і видів діяльності.

Мета сенсорного виховання: формування сенсорних здібностей дітей.

Завдання сенсорного розвитку дітей 3-го й 4-го року життя:

1.2. Історично-теоретичний аспект становлення сенсорного виховання як напрямку педагогічної науки

В історії дошкільної педагогіки, на всіх етапах її розвитку, проблема сенсорного розвитку посідала одне із центральних місць. Провідні представники дошкільної педагогіки (Я. А. Коменський, Ф. Фребель, М. Монтесорі, Ж.-О. Декролі, Є. Тихеева та ін.) розробили різноманітні дидактичні ігри і вправи для ознайомлення дітей із властивостями й ознаками предметів.

Поняття «сенсорна культура» було запроваджене в дошкільну педагогіку завдяки роботам М. Монтесорі. Один із головних принципів її методики «Допоможи мені зробити це самому» став основою системи сучасного сенсорного розвитку.

Важливе значення сенсорного виховання визнавала й відомий педагог Є. Тихеева. Поруч з абстрактним дидактичним матеріалом вона запропонувала використовувати «природний» (шишки, квіти тощо) і включати в сенсорне виховання ознайомлення дітей із властивостями реальних предметів. Значну роль у сенсорному вихованні вона надавала дидактичним іграм, а також «екскурсіям» по приміщенню, у природі, у ході яких діти знайомляться з предметами за допомогою різних органів чуття.

На сучасному етапі широко відома й активно використовується система дошкільного виховання російського психолога Л. Венгера та його школи.

Венгер виокремив і дослідив два шляхи засвоєння системи сенсорних еталонів — перцептивний та інтелектуальний. Перцептивний шлях став основою розробки способів сенсорного виховання дітей раннього й молодшого дошкільного віку. Венгер також розробив систему роботи із сенсорного виховання дошкільнят, визначив її зв'язок з іншими галузями дошкільної педагогіки.

Не можна не згадати й видатного педагога, дослідника сенсорного розвитку дітей раннього й молодшого дошкільного віку Е. Пілюгіну. Вона вважає, що естетичний аспект занять із сенсорного виховання значною мірою визначається якістю підготовки дидактичного матеріалу: чисті кольорові відтінки, приємна фактура, чітка форма дидактичних посібників приносять дітям радість, сприяють накопиченню сенсорних уявлень.

З кінця ХХ ст. у вітчизняній педагогіці спостерігається підвищений інтерес до проблем сенсорного виховання: проводяться

науково-практичні конференції з питань усебічно розвиненої особистості дитини, узагальнюються психолого-педагогічні дослідження розвитку сенсорних здібностей та особистісних якостей на етапі дошкільного віку, вийшли у світ Закон «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти, Коментар до Базового компонента й, нарешті, Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», які розглядають проблеми розвитку й виховання дітей дошкільного віку, зокрема й їхнього сенсорного розвитку. Саме це й дозволяє створити певну систему сенсорного виховання. Зміни в соціальній та економічній сферах, переорієнтація в житті суспільства започатковують новий етап і у сфері дошкільного виховання.

Водночас накопичений досвід досліджень і методичних рекомендацій значною мірою втрачений. Постає потреба в узагальненні досягнень науковців і практиків у галузі сенсорного виховання, систематизації рекомендацій з удосконалення виховної роботи з дітьми дошкільного віку з метою визначення ефективних форм, методів та їх застосування на практиці.

У Базовому компоненті дошкільної освіти й Коментарі до Базового компонента підкреслено негативний вплив заміни реального кольорового, різноманітного світу на штучні моделі, поняття віртуального ілюзорного світу. Саме тому так багато уваги приділяється сенсорному, чуттєвому розвитку дошкільника.

Формування сенсорної компетентності дитини дошкільного віку проходить через усі сфери та змістові лінії як основа набуття реальних базових знань. Повніше цей напрям роботи розкритий у логіко-математичному розвитку дошкільника, де більш детально розкривається зміст сенсорного розвитку дітей.

Сенсорно компетентною слід вважати дитину, яка відповідає вимогам життя, має та вільно застосовує набуті сенсорні знання, проявляє своє «Я» при розв'язанні завдань, володіє різними способами пізнання світу й отримує задоволення від його пізнання.

Достатньо велику увагу питанню сенсорного розвитку приділено в Програмі розвитку, навчання й виховання дітей «Дитина в дошкільні роки», розробленій запорізькими науковцями. Сенсорний розвиток і формування чуттєвого досвіду в цій програмі виділено в окремий напрям роботи за певною віковою групою.

Не обходить увагою це питання й Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Вона визначає як особливий напрямок роботи сенсорний розвиток дитини 3-го й 4-го року життя, удосконалення її пізнавальних процесів: сприйняття, пам'яті,